

Eski Yeni Bir Tartışma: Hukuk ve İnsan Hakları

Dr. Kasım Akbaş

“Farklı düzeylerde yer almalarına rağmen, birbirlerini karşılıklı olarak belirleyen garip bir kavram ikiliği ile karşı karşıyayız. Hukuk bir yandan dışsal zorlayıcı düzenleme ve aynı zamanda öte yandan öznel, özel bir özerklik biçiminde ortaya çıkar. Birinci durumda esas olan, mutlak yükümlülük, yalın bir dış zor, ikinci durumda ise belirli sınırlar içinde tanınmış ve güvenceye alınmış özgürlüktür. Hukuk kimi zaman, toplumsal örgütlenme ilkesi olarak, kimi zaman da bireylere ‘toplumda sınırları belirleme’ imkânı tanıyan araç olarak ortaya çıkar. Denilebilir ki ilk durumda hukuk dışsal iktidarın içinde erimiştir; diğer durumda ise kendisini tanımayan dışsal iktidarın karşısında yer alır. Devletin resmi var oluşu olarak hukuk ve devrimci savaşımın sözcüsü olarak hukuk: bu ikilik, sayısız karşıtlığın ve eşsiz yanılığın alanıdır” (E. Paşukanis).

20. yüzyıl geride kalırken tarihin ve ideolojilerin de sona erdiği söyleniyordu. İddia sahiplerine göre hakların güvence altına alındığı, sınıfların ortadan kalktığı, ekonominin değil kültürel kimliklerin belirleyici kabul edildiği, -eşitlik tam olmasa da- özgürlüğün mutlak olduğu yepyeni bir “insanlık” çağı açılıyordu. Öyle olmadığı hemen anlaşıldı. İnsanlık özgürlük beklentisiyle eşitlikten, kimliklerin tanınacağı beklentisiyle sınıf çıkarlarından, hakların güvenceye alınacağı beklentisiyle insan haklarının eleştirel potansiyelinden oldu. Bu “yeni insanlık” çağı, speküle edilmiş bir “insanlık” fikrine dayalı insan hakları retoriğini esas alıyordu. Yaklaşık üç yüz yıllık insan hakları mücadeleleri tarihinin yerini uluslararası konferans resepsiyonlarına, tüketici vb. minvalli hak taleplerine, güçten düşmüş muktedirin yeni güç beklentisine indirgenmiş, kendinden menkul bir “hak söylemi” aldı. İnsan haklarının “gerçek” sahiplerinin bu gelişmeler karşısındaki tepkisi üç şekilde ortaya çıktı: İnsan haklarından vazgeçmek, anaakım insan hakları söyleminin bir parçası haline gelmek ve insan haklarının eleştirel potansiyeli için mücadeleye devam etmek. İnsan haklarının eleştirel ve ütopyacı geleneği Fransız Devrimi’nden 21. Yüzyıla, Aydınlanma’dan Marx’a, Hegel’den Derrida’ya uzanan geniş bir kavramsal çerçeveye sahiptir.

Her insan hakları söylemi içinde aynı zamanda bir “insanlık” söylemi barındırır. Her “insanlık” iddiası da aslında siyasi bir projedir. İnsanlık kendiliğinden var değildir. İnsanlık tasarlanır ve kurulur. İnsanlığın üzerine inşa edildiği tarihsel koşullar kadar entelektüel çaba da, insanlık mücadelesinin unsurlarındandır. Böylece farklı tarihsel dönemlerde insanlık fikrini ortaya koymakta kullanılan kavramsal avadanlık nazari ve hukuki olduğu kadar pratik ve siyasidir.

Peki ya bugünün hukuku ve insanlığı hangi temelde yükseliyor? Bugünün tarihselliğinde insan haklarının yeri nedir? Hukukla ve insan hakları ile ilişkimiz nasıl bir boyut kazanıyor?